

ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ РЕГІОНАЛЬНИХ СЛУЖБ ЗАЙНЯТОСТІ

СЛОВІК О. М.

УДК 159.922:377

Словик О. М. Поняття професійної ідентифікації особистості як складової профорієнтаційної роботи регіональних служб зайнятості

У статті обґрунтовано необхідність розширення напрямів профорієнтаційної роботи регіональних служб зайнятості, доповнивши їх професійною ідентифікацією. Визначено короткий зміст останніх зарубіжних і вітчизняних досліджень поняття професійної ідентифікації, її типи, джерела становлення. Подано авторське трактування професійної ідентифікації як складової профорієнтаційної роботи регіональних служб зайнятості.

Ключові слова: професійна ідентифікація, профорієнтаційна робота, регіональна служба зайнятості, особистість.

Рис.: 1. **Бібл.:** 9.

Словик Оксана Миколаївна – здобувач, кафедра менеджменту, Східноєвропейський національний університет ім. Л. Українки (пр. Воли, 13, Луцьк, Волинська обл., 43025, Україна)

E-mail: o.slovik@mail.ru

УДК 159.922:377

UDC 159.922:377

Словик О. Н. Понятие профессиональной идентификации личности как составляющей профориентационной работы региональных служб занятости

Slovik O. N. The Concept of Professional Identification as Part of Vocational Work of Regional Employment Services

В статье обоснована необходимость расширения направлений профориентационной работы региональных служб занятости, дополнив их профессиональной идентификацией. Определено содержание последних зарубежных и отечественных исследований понятия профессиональной идентификации, ее типы, источники становления. Представлена авторская трактовка профессиональной идентификации как составляющей профориентационной работы региональных служб занятости.

The article substantiates the need to expand the areas of vocational work of regional employment services, expanding their professional identity. Summary of recent foreign and domestic research concept of professional identity, its types, sources of formation are defined. The author's interpretation of professional identification as a component of career guidance to regional employment services is presented.

Ключевые слова: профессиональная идентификация, профориентационная работа, региональная служба занятости, личность.

Key words: professional identity, vocational work, regional employment services, the person.

Рис.: 1. **Библ.:** 9.

Рис.: 1. **Библ.:** 9.

Словик Оксана Николаевна – соискатель, кафедра менеджменту, Східноєвропейський національний університет ім. Л. Українки (пр. Воли, 13, Луцьк, Волинська обл., 43025, Україна)

E-mail: o.slovik@mail.ru

Slovik Oksana N. – Applicant, Department of Management, East European National University names after L. Ukrainka (pr. Voli, 13, Lutsk, Volynska obl., 43025, Ukraine)

E-mail: o.slovik@mail.ru

Сучасний рівень розвитку економічних відносин вимагає від фахівців не тільки володіння необхідними професійно важливими якостями, але й наявності особистісного потенціалу, який дозволить успішно працювати в умовах економічно непрості ситуації в країні, постійних інновацій, безперервного удосконалення й ускладнення управлінської діяльності. Водночас, орієнтація професійної підготовки не на потреби економіки, а на ажіотажний попит на певні спеціальності призводить до того, що найбільш активна та освічена частина молоді після закінчення навчального закладу стає безробітною або вимушена їхати у пошуках роботи за межі країни.

Аналіз останніх статистичних даних щодо рівня безробіття в державі, особливо що стосується молодого населення, дає підстави стверджувати, що вагомим недоліком профорієнтаційної роботи регіональних служб зайнятості є упущення професійної ідентифікації особистості. Оскільки суттєвою складовою становлення професіонала є його ототожнення (уподібнення) образу фахівця обраної спеціальності – професійна ідентифікація.

Ідентифікація особистості є однією із центральних проблем соціальної психології та економіки протягом

останнього століття та перебуває в полі зору багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема У. Джеймса, Е. Еріксона, Я. Коломінського, Б. Ломова, М. Куна, Т. Макпартленда, А. Тешфела, Дж. Тернера, В. Ядова та інших. Проте аналіз наукових праць показує, що й досі не існує єдності думок у визначенні змісту професійної ідентифікації та закономірностей цього процесу. Поряд з поняттям «професійної ідентифікації» існує ряд тождесних понять: «професійне становлення», «професійний розвиток», «професійне самовизначення», «само-реалізація в професії» і т. д., які характеризують процес входження, оволодіння професією і охоплюють увесь професійний шлях людини. Саме ці тождесні поняття знаходять своє відображення не тільки у психології, але й у педагогіці, менеджменті та у цілому ряді інших економічних наук.

Тому метою цього дослідження є на основі теоретико-методологічного аналізу, емпіричного дослідження, узагальнення практичного досвіду визначити сутність поняття професійної ідентифікації особистості та обґрунтувати необхідність включення останньої до складу профорієнтаційної роботи регіональних служб зайнятості.

Створення конкурентних переваг робочої сили на ринку праці проголошено національним пріоритетом і визначено стратегічним завданням Уряду на сучасному етапі. В умовах загострення глобальних ризиків такі конкурентні переваги досягаються завдяки підвищенню професійних якостей робочої сили та формуванню соціально відповідального бізнесу.

Глобальна програма зайнятості МОП, як пріоритет, визначає розширення можливостей на ринку праці молоді, обсяги безробіття серед якої в Україні вдвічі перевищують аналогічний показник в Європі. Близько половини зареєстрованих у центрі зайнятості – молоде населення країни (18 – 35 років). У той же час, понад 50% зайнятих в Україні – старші 40 років, що свідчить не лише про старіння населення, а й трудових ресурсів [6].

Сучасна система освіти недостатньо адаптована до потреб ринку праці як у кількісному, так і якісному відношенні. Певною мірою така ситуація є наслідком отримання професійної освіти, яка не гарантує молодим людям працевлаштування після завершення навчання. Як наслідок, лише з початку цього року понад 60 тис. молодих людей перебували на обліку в державній службі зайнятості як безробітні, чверть з них – це випускники загальноосвітніх навчальних закладів [6].

Така ситуація на українському ринку праці обумовлена низкою чинників, серед яких – втрата цілісності системи професійної орієнтації населення, відсутність професійної ідентифікації як складової профорієнтаційної роботи служби зайнятості, розрив зв'язків між школою, навчальними закладами професійної освіти та роботодавцями. Адже за своїм призначенням професійна орієнтація є складовою загальнонаціональної системи прогнозування розвитку професійного потенціалу держави, важливим економічним резервом, до використання якого нашої країні необхідно приступити.

Внаслідок професійної дезорієнтації школярів втрачають всі: самі учні – невірний обраний професійний навчальний заклад забирає сили, час, кошти сім'ї, впевненість у власному професійному майбутньому; держава – професійно-кваліфікаційний дисбаланс на ринку праці загрожує гальмуванням ринкових перетворень в економіці країни; Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття – додатково витрачаються кошти на виплату допомоги по безробіттю та професійне навчання і перенавчання молодих безробітних [6].

Нами було проведено опитування студентської молоді у кількох державних ВНЗ Волинської області. Опитування тривало протягом 6 років. Було досліджено 7 академічних студентських груп. В опитуванні брали участь 167 молодих людей (з них 65 чоловіків та 102 жінки), віком від 17 до 23 років. На кожному курсі навчання, починаючи першим і закінчуючи п'ятим, студентам задавалися запитання, що стосувалися їхнього професійного вибору, професійного уподібнення (професійної ідентифікації), змін щодо бачення себе в обраній професії тощо.

Уже на третьому курсі професійного навчання близько 30% студентів не обрали б дану професію при можливості повторного вступу до навчального закладу.

Також близько 30% третьокурсників відповіли, що не планують і не будуть працювати за обраною спеціальністю. На запитання про зміну уявлення (бачення) про обрану професію, порівняно з початком навчання, 89% другокурсників дали ствердну відповідь. Проте, більшість студентів кожного курсу ставили за мету стати професіоналом обраної справи.

Дані проведеного дослідження дають змогу стверджувати, що ця кількість досліджуваних, ще будучи студентами, розчаровуються обраною спеціальністю, і як наслідок – не працюватимуть в даній галузі. Першочерговою причиною цього потенційного безробіття є зокрема і упущення такої важливої складової профорієнтаційної роботи, як професійна ідентифікація особистості.

Виходячи з результатів проведених досліджень, аналізу ринку праці та стану сучасного безробіття, до напрямів профорієнтаційної роботи варто додати професійну ідентифікацію як складову профорієнтаційної системи служб зайнятості (рис. 1).

Пізнання іншої людини супроводжується емоційною оцінкою цієї людини, спробою зрозуміти її вчинки, спрогнозувати зміни в її поведінці та змодельовати власну поведінку. Оскільки до цього процесу залучено як мінімум дві особи й кожна є активним суб'єктом, то в побудові стратегії взаємодії кожному необхідно брати до уваги не лише потреби, мотиви іншого, а й те, як інший розуміє потреби й мотиви партнера. Перш за все, це відбувається за допомогою такого механізму, як ідентифікація, який у соціальній психології виражає той факт, що одним із найпростіших способів розуміння іншої людини є уподібнення себе до неї.

Період ранньої дорослості характеризується професійною спрямованістю і відношенням до майбутньої професії. Важливим механізмом соціалізації та професіоналізації особистості є механізм ідентифікації.

Термін «ідентифікація» розглядається як механізм соціалізації, що проявляється у прийнятті індивідом соціальної ролі в процесі входження в групу, в усвідомленні групової належності, формуванні соціальних установок [7].

Д. Майерс зазначає, що оскільки ми оцінюємо себе частково по членству в групі, відношення до власної групи дозволяє нам почуватися «як слід». Я-концепція

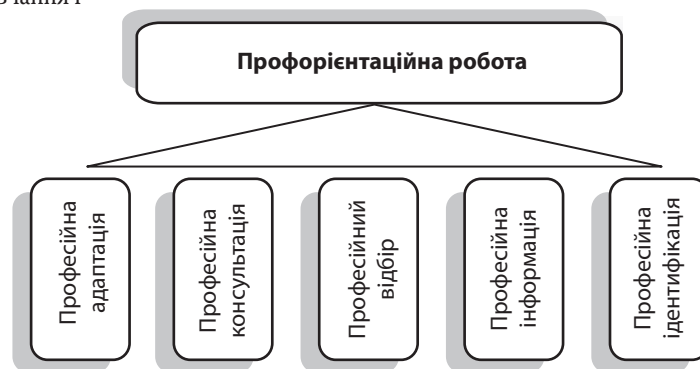

Рис. 1. Складові профорієнтаційної системи служб зайнятості

включає в себе не тільки нашу особистісну ідентичність (розуміння своїх особистісних якостей і установок), але і нашу соціальну ідентичність (Abrams, 1994; Hogg & Abrams, 1988). Соціальна ідентифікація є причиною того, що ми підкоряємося груповим нормам. Професійна ідентифікація розглядається як складова соціальної ідентифікації [9].

Л. Б. Шнейдер [8] професійну ідентифікацію розглядає як багатомірний та інтегративний психологічний феномен, що забезпечує людині цілісність, тотожність і визначеність, що розвивається під час професійного навчання спільно із становленням процесів самовизначення, самоорганізації й персоналізації.

Н. А. Іванова та Є. В. Конєва розглядають профі-идентифікацію як концептуальне уявлення людини про своє місце у професійній групі й відповідно у суспільстві. Це уявлення супроводжують певні цінності та мотиваційні орієнтири, а також суб'єктивне ставлення до своєї професії [2].

На думку Є. П. Єрмалаєвої, поняття «професійна ідентичність» стосується тієї категорії людей, для яких провідною основою ідентифікації є професійна праця. Більший чи менший статус професійної ідентичності в структурі ідентифікаційних основ особистості як фактор соціалізації й особистісного самовизначення значною мірою залежить від об'єктивної ролі інституту професії, яку він відіграє в даному суспільстві. У спільнотах з традиційно високим соціальним статусом професії професійна ідентичність виступає як провідний фактор психологічного благополуччя, що дає відчуття стабільності навколишнього світу і впевненість у своїх силах [2].

Велика заслуга в розробці проблеми ідентифікації належить Е. Еріксону, який показав, що формування ідентичності супроводжує людину протягом всього її життя. На певних етапах цього процесу формується саме соціальна ідентичність – оцінка значимості свого існування з точки зору суспільства, усвідомлення себе як елемента соціального світу [3].

Формування професійної ідентифікації відбувається в процесі професіоналізації. Професіоналізація є складовою частиною, одним з важливих компонентів соціалізації. Основними механізмами соціалізації є спілкування, діяльність і самосвідомість. Дані сфери створюють для індивіда «розширену дійсність». Формування соціально-професійної ідентичності має генезис від первинного вибору професії до внутрішнього ціннісно-емоційного прийняття норм, цінностей, форм поведінки і зовнішньої «діяльничної» майстерності. Професійна ідентифікація у процесі формування професіоналізації, інтеріорізує комплекс практичних знань, утворює позицію суб'єкта, також ідентифікує особу з професійною групою загалом [4].

Отже, можна стверджувати, що ідентифікація (від лат. *Identificare* – ототожнювати) має неоднозначне тлумачення. Його трактують як:

- ✦ процес ототожнення (уподібнення) себе з іншим індивідом або групою, в основі якого лежить емоційний зв'язок;

- ✦ набуття, засвоєння цінностей, ролей, моральних якостей іншої людини, особливо батьків;
- ✦ копіювання суб'єктом думок, почуттів або дій іншої людини, яка є моделлю, та ін.

Ідентифікація – неперервний процес самоототожнення з іншою людиною, групою та цінностями, що існують у суспільстві.

Професійна ідентифікація – одна із найважливіших в житті людини. Вона є способом самоактуалізації особистості у сфері професійної діяльності, важливою лінією життєвого та особистісного самовизначення.

У процесі професійної ідентифікації виділяють зовнішні та внутрішні детермінанти, а саме:

1. Зовнішніми детермінантами, що впливають на формування професійної ідентифікації в сучасних умовах, можна назвати інформаційно насичене середовище, що є джерелом уявлень про предмет праці, способи отримання професійної освіти, вимоги професії до людини і т. ін. На перших етапах формування професійної ідентифікації зовнішні фактори відіграють пріоритетну роль. Основою подальшого розвитку профіидентифікації є внутрішні умови і детермінанти.

2. Внутрішніми детермінантами процесу формування професійної ідентифікації є: біопсихологічні та індивідуально-типологічні властивості особистості: статеві, вікові особливості, властивості темпераменту, характеру, здібностей; особливості психічних процесів та властивостей: відчуття, пам'ять, уява, емоції, почуття; досвід: знання, уміння, навички, звички, стиль діяльності; особливості направленості: інтереси, мотиви, ідеали, світогляд, переконання.

До внутрішніх джерел становлення професійної ідентифікації Л. Б. Шнейдер [8] відносить такі:

- ✦ емоційно-позитивний фон, на якому відбувалось отримання інформації про професію;
- ✦ позитивне сприйняття себе в якості суб'єкта професійної діяльності;
- ✦ емоційно-позитивне прийняття своєї приналежності до професійної громади;
- ✦ успішне засвоєння прав і обов'язків, норм і правил професійної діяльності;
- ✦ готовність спеціаліста прийняти на себе професійну відповідальність, характер вираженості та самоприйняття екзистенційного і функціонального Я;
- ✦ мотиваційна активність до реалізації себе в певній професійній галузі [8].

Існує чотири типи ідентифікації в професії (Абульханова-Славська К. А.):

1. Ідентифікація відбувається через вибір професії, що максимально відповідає характеристикам особистості (наприклад, якщо особистість схильна до ризику, то вибирає відповідно професії, пов'язані з роботою в трудових умовах, небезпечних для життя).

2. Ідентифікація з професією така, що вона дає можливість руху особистості в професії, рух службовою кар'єрою і ступенями майстерності.

3. Тип ідентифікації, при якому рух у професії здійснюється через розвиток, вдосконалення якостей і здібностей особистості. Якщо в момент вибору професії

здібності знаходяться в потенційному стані, то професія актуалізує їх і тим самим відкриває перспективу розвитку особистості.

4. Ідентифікація, для якої співпадання з професією обумовлено не тільки наявністю здібностей, але й творчою активністю особистості загалом [1].

Отже, професійна ідентифікація, як складова профорієнтаційної роботи регіональних служб зайнятості – це процес забезпечення комплексу зовнішніх (інформаційно насичене середовище) і умов для вияву внутрішніх (біопсихологічні та індивідуально-типологічні властивості особистості) детермінант з метою найповнішого розкриття кожної людини у її майбутній професії.

ВИСНОВКИ

Результати теоретико-методологічного аналізу проблеми професійної ідентифікації, сутнісне окреслення й визначення ключових параметрів досліджуваного феномена дали підстави для таких висновків.

1. Проблема ідентифікації в сучасній науці стає об'єктом пильної уваги різних галузей, що перетворює її у міждисциплінарну проблему.

2. Конфліктний характер сучасного суспільства, в якому відбувається складний процес переоцінки цінностей і пріоритетів в умовах економічного реформування, ідеологічного хаосу, політичної нестабільності, справляє значний вплив на свідомість людини, істотно ускладнює процеси її соціалізації, формування ідентифікації, спонукаючи до пошуку стійких зразків, еталонів, правил для самоототожнення.

3. Професійна ідентифікація усуває почуття загубленості, невпевненості, незахищеності, непоінформованості, депресії, стреси, конфлікти, сумніви щодо правильного чи неправильного вибору професії, поведінки, зберігає нормальний стан свідомості в умовах трансформації сучасного суспільства.

4. Саме системна профорієнтаційна робота, складовою якої є професійна ідентифікація, є найбільш дієвим засобом запобігання молодіжному безробіттю та формування у молоді мотивації до праці, усвідомленого вибору професій, потрібних ринку праці. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Абульханова-Славская К. А.** Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М., 1991. – 299 с.

2. **Бородулькіна Т. О.** Вплив образу професії на становлення професійної ідентичності особистості // Проблеми загальної та педагогічної психології : Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред С. Д. Максименка. Т. IX.4.2. – К., 2007. – 420 с.

3. **Эриксон Э.** Идентичность: юность, кризис : Пер. с англ. / Э. Эриксон. – М.: Прогресс, 1996. – 342 с.

4. **Зеер Э. Ф.** Психология профессий : Учебное пособие для студентов вузов / Э. Ф. Зеер. – М., 2005. – 336 с.

5. **Климов Е. А.** Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. – Ростов н/Д., 1996.

6. Концепція державної системи професійної орієнтації населення: проблема, на розв'язання якої спрямована Концепція: затв. постановою Каб. Міністрів України від 17

верес. 2008 р. № 842 // Труд. підготовка в закл. освіти. – 2009. – № 1/2. – С. 3 – 5.

7. **Фрейд А.** Психология Я та захисні механізми = Das Ich und die Abwehrmechanismen / Анна Фрейд. – Москва : Педагогика-Прес, 1993. – 68 с.

8. **Шнейдер Л. Б.** Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг / Л. Б. Шнейдер. – М., 2004. – 600 с.

9. **Meyer J. K.** The theory of gender identity disorders / J. K. Meyer // J. Am. Psychoanal. Assoc. – 1982. – 30(2). – P. 381 – 418.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк), доцент кафедри менеджменту **Коленда Н. В.**